

ZA STARŠICH
A DŽĚČÍ
FÜR ELTERN
UND KINDER

Lutki

1 2008

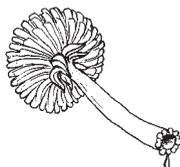
WOBSAH

ZA STARŠICH

Z džěćimi w přirodže	3
Doporučenja za swójbne wulěty	6
Šlink w pěsku	8

ZA DŽĚĆI

Witko a mlóč	9
Pomjenuj a wumoluj!	12
Wudženka	13
Witko w Serbskim muzeju	14
Šta je Leńka do zahrodki	16

FÜR ELTERN

Mit Kindern in der Natur	17
Ausrüstung für kleine Naturkundler	20
Kleines Wörterbuch	20
Tipps für den Familienausflug	21
Familienausflug mit Erfahrungsaustausch	22
Aus den Kindergärten	23

IMPRESUM

LUTKI – 7. lětnik
7. Jahrgang
wuchadža 4 króć wob lěto
erscheint vierteljährlich

CYŁKOWNE ZHOTOWJENJE HERSTELLUNG

Domowina – Zwjazk Łužiskich
Serbow z. t., Rěčny centrum WITAJ
Domowina – Bund Lausitzer
Sorben e. V., WITAJ-Sprachzentrum

Spěchowane wot Załožby za serbski
lud, kotraž dóstawa lětnje přiražki
Zwjazka, Swobodneho stata Sakskeje
a Kraja Braniborskeje. / Gefördert
durch die Stiftung für das sorbische
Volk, die jährlich Zuwendungen des
Bundes, des Freistaates Sachsen
und des Landes Brandenburg erhält.

HELOWNA ZAMOŁEWITA
VERANTWORTLICHE REDAKTEURIN
Silwija Wjeńcyna

WUHOTOWANJE
GESTALTUNG
Simona Česlina

FOTA

BILDER

www.Fotolia.de, str. 4, 5, 20
RCW, str. 5, 6, 8, 14, 15, 21, 22, 23
Pěstowarnja Čisk, str. 23

ILUSTRACIJE

ILLUSTRATIONEN
Martina Gollnick

ČIŠČ A WJAZANJE

DRUCK UND BINDUNG
www.flyerolymp.de

Z džěćimi w přirodže

Wjele swójbow sej na kóncu tydženja, na swobodnych dnjach abo w času dowola zhromadnje ze swojimi džěćimi něhdže wuleći. Přiroda wabi do lěsa, na łuku abo do parka. Chcemy džěćom hižo w zažnych lětach sposrědkować, kak wažne je, so na čerstwym powětrje pohibować.

Wuchodžowanje po parku abo podtu rěčki skića džěćom składnosć za mnohostronske wotkrywanja a njeličomne prašenja. Je so jich zajim za nadrobnosće a wosebitosće krajiny, rostlinow a zwěrjатов jónu wuwabiť, stajeja wone prašenja, kiž druhdy samo dorosćeneho přežadaja. Kmanosć džěći, wšelake přirodne zjawy a zwiski zrozumić, pak njeměli podhódnoćić. Wotmołwy na jich prašenja wužaduja sej wot nas čućiwość. Wone pytnu, hdy je nam prašenje njepřijomne abo wobćežne. Wotwjedženje wot prašenja z drugej temu abo krótkka, zwjeršna wotmołwa džěći njespokojitej a móžetej k tomu wjesć, zo so stajnje mjenje

prašeja. Tohodla spytajće jim na prašenja wustojnje wotmołwjeć. Njejsće-li sej sami cyle wěsći, pytajće z džěćimi zhromadnje za wotmołwu. Tajke slědženje njezahorja jenož džěći, ale je tež za dorosćeneho wobohaćenje. Štož su džěći na tute wašnje nazhonili, wostanje jim w pomjatu. Snadž so pozdžišo při podobnych prašenjach na wuslědk dopomnja abo metodu rozrisanja same nałožuja.

Pomjenowanje rostlinow a zwěrjатов

Je derje, hdyž so do wulěta w hrubym wosebitosćach krajiny informujeće. Sprěnja, zo byšće na ewentualne prašenja džěći přihotowani byli, a zdruha, zo byšće je na wosebitosće krajiny skedźbnić móhli. Za wulět do přirody je přewodnik po přirodže z postajanskimi kartami rostlinow a zwěrjатов njeparujomny. W serbskej rěči nimamy bohužel hišće tajku knižku. Doporučamy pak, sej knižku „Terminologija za předmjet biologija“ sobu do nachribjetnika tyknyć. Njeje přewulka a je w kombinaciji z němskim přewodnikom dobry pomocny srědk, hdyž chceće džěćom serbske pomjenowanja sposrědkować. Serbskim pěstowarnjam a zakładnym šulam předleži w Rěčnym centrumje WITAJ wudaty rjadowak „Žiwjenski rum łuka“ – zběrka postajowanskich kartow za rostliny a zwěrjata łuki. Nimo toho je Rěčny centrum WITAJ wudať dwaj wobrazowej słownikaj w formje CD-ROM

„Wobrazowy słownik hornjoserbskich rostlinskih mjenow“ a „Ptački našeje domizny“ (hlej wobalka).

Wažne je, zo natožujeće přeco prawe pomjenowanja přirodnych zjawow, rostlinow a zwěrjatow. Přez wospjetowanje sej džěći je spomjatkuja. Tak zwučuja hižo zahe na hrajkace wašnje wobchad z fachowymi wurazami, štož jim pozdžišo přistup k dokładnišemu wotkrywanju wolóža. Jónu skrućene zmylki pak móža so negatiwnje wuskutkować.

Dopomnjenske karty

Při planowanju wulěta z džěćimi su počas, wjedrowe wuměnjenja, k dispoziciji stejacy čas a staw wuwica džěći relevantne. Njeje přeco lochko, idealny cil namakać. Pomoc w tajkich situacijach skića swójska zběrka wulětnych možnosćow w formje rjadowaka, w kotrejž su wšelake aspekty, ale tež dopomnjenki zapopadnjene. Tajku zběrku móžeće sej zhromadnje ze swojimi džěćimi w formje dženika abo samopaslenych „dopomnjenskich kartow“ připrawić. Z nej móžeće so na wospjetny wulět do samsneje kónčiny lěpje přihotować, dokelž maće wšě informacije – tež pozadkowe – hižo zezběrane. Zapřijejće tež pokiwy k wulětam, ke kotrymž njebě hišće skladnosć. Wašim džěćom budže zběrka jónkrótny nazorosředk, přez kotryž móža na

hrajkace wašnje woprawdźitosć z wobrazom přirunować. Tak nawuknu připódlu z postajowanskimi kartami a wěcnymi knihami wobchadžeć. Podobnu zběrku móžeće z nimi tež k temje přiroda zestajeć. Namjetujemy slědowace temowe wobłuki: domoródné štomy, kwětki, hriby, džiwje płody, družiny žita a trawow, ptački, insekty, pawki, šlinki atd.

Rostliny w nalěću

Idealny cil za „slědženske“ pućowanje w měrcu je družinobohaty lišćowy lěs, w kotrymž mnoho zažnokčějajow kćěje – na př. we Łazkowskim lěsu, lěskach podłu Klóšterskeje wody, při Hrodzišćanskej skale a w bahnje pola Dubrjenka. Lědma zo je stónco lěsnu zemju zwohře wało, zakćěja zažnokčějajki, kiž tworja barbne přestrjency, na př. sněhowka (Schneeglöckchen), bórliški (Scharbockskraut), zažnička (Waldgoldstern), běły zwónčk (Märzenbecher), džiwí krokus (Wildkrokus), kropačk (Primel), płucnik (Lungenkraut), jatronka/módry podlěsk (Leberblümchen), fijałka (Veilchen) a podlěsk (Buschwindröschen). Jenož w krótkim času zažneho nalěca je pod lišćowymi štomami swěta docě, zo móhli tute rostliny kćěć. Po tym zo su štomy łopjena wuwili, bywa pod nimi čemne, tak zo jenož mało, chłódk lubowacych rostlinow namakamy.

Zwěřjata w nalěću

Hišo zahe w nalěću widźimy přenje mjetelčki – žoŭtušku (Zitronenfalter), pawownika (Tagpfaueauge) a maŭu lišku (Kleiner Fuchs). Wone pytaja sej rostliny, kotrež słuža pozdžišo larwam jako pica, wotpoŭoža tam swoje jejka a zahinu. Wosebje zajimawe je, hdyž so poradži, krokawy při swojim nalětnim pućowanju wobkedźbować. Škitne naprawy při pućach w tutym času budža zajim džěči. W měrcu, hdyž stupa dnjowa temperatura nad 10 °C, pućuja krokawy wot swojeho zymskeho přebytku k hatam a wodžiznam. Tutón zjaw hodži so wosebje derje při lěsnych hatach mjez Njedźichowom a Michałkami wobkedźbować. Tam móžeće tež so porowace krokawy wobkedźbować a wokoto stołpikow sćiny wotpoŭoženy njerk krokawow namakać. Wuwědomće swojim džěćom, zo steja krokawy, njerk a tupihójtjčki pod škitom přirody a zo njesmědža so ze swojeho žiwjenskeho ruma wotstronić.

Snadž maće zbožo a wuhladaće wot srjedź meje při přeslědženju wŭložneho

lěska abo lěsneho haćika wosebje atraktiwne zwěrjo našeje kónčiny: lěsnu ješčelcu. Ju namakaće skerje na stónčnych dnjach, na kamjenjach abo drjewjanych mostach, na přiłkad při Handrikec haće mjez Smječkecami a Róžantom.

Zahroda zmysŭow

Tež doma na swojskej zahrodze móžeće přirodu njeposrednje dožiwić. Pjeršč, pěsk, hlina a kamuški móža ze swojimi wšelakimi kajkosćemi małym džěćom žórto slědžerskeje zaběry być. Připrawće tola raz někotre něhdže 40 x 40 cm wulke pola, posypajće je ze wšelakim materialom: pěskom, kamuškami, stomu, hlinu, řezom atd. Wjedźće džěćo ze zawjazanymaj wočomaj a bosa po ščežce. Spoznaje wšelake materialije? Kak začuwa materialije, hdyž je ščežka mokra? Nimo toho: Njech Wam Waše džěćo při džěłach w zahrodce abo při přesadženju kwětkow do horncow pomha. Tak budźiće zajim džěsća za wuwice rostlinow wot schadženja hač k žnjam a z tym lubošć k rostlinam powšitkownje.

Žórta:

I. Becker-Textor: Mit Kinderaugen sehen, Herder, Freiburg 1992

www.kinder-stadt.de

H. Österreicher: Handbuch Kindertageseinrichtungen, Walhalla Fachverlag, Regensburg 1998

Doporučenja za swójbne wulěty

Snadž sće sej na swójbnym pućowanju hižo lužiske zajimawostki kaž Budyski spjaty jězor, Čornobóh, park sawrijow w Małym Wjelkowje, Mitočansku žabu, Pastwinu horu w Kamjencu, zwěrfenc we Wojerecach abo dožiwjenski swět Terra Nova w Halštrowskej holi (Elsterheide) wobhladali. Tu někotre dalše pokiwy:

Serbski muzej

Budyšin, Hród 3–5, tel.: 035 91/4 24 03
www.museum.sorben.com
pó. do pj. 10.00–17.00 hodž.
so./nje. 10.00–18.00 hodž.
Doporučamy trajnu wustajeńcu serbskich narodnych drastow a wustajeńcu „Džě-
ćatstwo něhdy“. W džěćacym kabineće
poskićuja so na přizjewjenje wosebite
projekty za džěći runje tak kaž w zwisku
z wustajeńcu „Naš wšědny chléb“ (wot
meje). Za skupinu wot 7 wosobow
móžeće sej wjedženje skazać.

Serbska kulturna informacija

Budyšin, Póstowe naměsto 2
tel.: 035 91/4 21 05
www.ski.sorben.com
pó. do pj. 10.00–17.00 hodž.
Mjeztym zo wobhladaće sej wustajeńcu
k žiwjenju Serbow, ma Waše džěćo

składnosć, sej wideo w serbskej rěči
wobhladać. Poskićuja so info-material,
zynkonošaki, knihi, klanki, wideja,
postery, keramika, hry za džěći a dr.
Na naprašowanje organizuje so serbske
wjedženje po měsće a wopyt próby
Serbskeho ludoweho ansambla.

Serbski kulturny centrum

Slepo, Měrowa 65
tel.: 03 57 73/772 30
www.sorb-kulturzentrum.de
wotewrjenske časy wot aprila do oktobra
pó. do pj. 10.00–17.00 hodž.
so./nje. 13.00–17.00 hodž.
Slepjansku narodnu drastu a naložki
zeznajeće we wustajeńcy SKC. Hač do
14.04.2008 je jutrowna wustajeńca
wotewrjena. Wosebite projekty a pasle-
nja skazajće telefonisce. Terminy:
18.05.2008 RBB koncert po přěčach,
25./26.10.2008 6. festiwal dudow.

Njepilic dwór

Rowno, Wjesna 61
tel.: 01 77/3 11 97 19 (M. Nickel)
www.njepila-hof-rohne.de
W po originalu rekonstruowanym, 200 lět
starym burskim statoku zeznajomiće so
z wosebitosćemi Slepjanskeho regiona
a džěťami na wsy, kaž su so něhdy
(~1880) wukonjeli. Tež swjedženje so po
starym wašnju organizuja. Doporučamy:
15.03.2008 molowanje jejkow za džěći,
28.09.2008 dworowy swjedžeń. Wje-
dženja za swójby abo skupiny po dorě-
čanju. Džěćo płaći 1€ a dorosćeny 2€.

Zežiwjenski a zelowy centrum

Klášter Marijina hwězda, Pančicy-Kukow
tel.: 01 51/5241 3242

www.ekz-marienstern.de

wotewrjenske časy wot 27.4. do 19.10.

pó. do pj. 10.00–16.00 hodž.

so./nje. 13.00–18.00 hodž.

Po wučbnej zahrodže přewodźuje džěći jěžik na džěscowske wašnje, za staršich su informacije na tafličkach (tež serbsce) přihotowane. Zahrodu začuow wobhladajće sej z džěćimi najlěpje bosy! Dalše zajimawostki: klášterska cyrkej, wustajeńcy w zahrodže a kláštrje, hrajkanišćo w Lipju při Klášterskej wodže.

Hora Kotmar

www.oberlausitz-spreequell-land.de

Kotowokoło hory z najwyše ležacym žórłom Sprjewje wjedže temowa šćežka ze 16 taflemi a pokazkami k tužiskim powěšćam (spočatk pućowanja: Eibau). Na wjeršku hory Kotmar (583 m) je wěža a hórská hospoda. Njedaloko wottud je w Oberoderwitz lěčne sankowanišćo.

Elementarij – muzej k přimanju

Kamjenc, Połčničanska dróha 16

tel.: 035 78/7 88 30

www.museum-westlausitz.de

wšědnje 10.00–18.00 hodž.

Dožiwće w simulatorje zemjerženja, čitajće w kamjenjach stawizny zemje, słučajće na hłasy zwěrjatow lěsa! Nimo wustajeńcy wobsahuje muzej botanisku zahrodu, biblioteku a kofejownju.

Mjetelčkowy dom

Jonsdorf, Žitawska dróha 24

tel.: 03 58 44/76 42 0

www.schmetterlingshaus.info

wu. do nje. 10.00–18.00 hodž.

Wosrjedž tropiskich rostlinow dožiwće mnohostronske žiwjenje něhdže 250 eksotiskich mjetelčkow z křidleškami hač k 25 cm rozpječa. W družinospecifiskich terarijach namakaće reptilije a w akwarijach koralnišćo a ryby. Wjedženja su po dorěčenju móžne.

Park błudźenkw

Wochozy, Budyska dróha 7

www.boxberg-ol.de

wotewrjenske časy

wot 15. měrca do 15. nowembra

wšědnje 10.00–18.00 hodž.

W krajiny něhdyšeje wuhloweje jamy namakaće park z wosebitej floru: mjez błudźenkami wšelake kamjentne zahrody, žórło a hatowy biotop. Džěći wabi wulke hrajkanišćo – natwarjene wot wumětcow z Einsiedela –, na kotrymž móža po tunlu łazyć a sej z wodu hrajkać.

Delnja tužica

Přeco zaso wupłaći so wulět do Delnjeje Łužicy. Nimo čołmikowanja na groblach Sprjewje wudani so wopyt Serbskeho hrodžišća w Radušu (www.slawenburg-raddusch.de) a Lubnjowskeje hrodoweje kupy (www.spreewaldstadt-luebben.de).

Šlink w pěsku

Podawamy hrónčko, z kotrymž móžeće z džěsćom w pěskowym kaščíku na hrajkace wašnje zrozumjenje rěče a zdom koncentrowane připosluchanje spěchować. Stajimy džěsću nadawk w formje hrónčka. Jeli je džěčo wobsah hrónčka zrozumiło, jón wobrazliwje přesadźi. Nimo pěska trjeba džěčo kanku z wodu a dlěši powjaz.

Z ručku w pěsku zrunaj sej blečk, kiž hišće runy njej'. Potom sebi kanku wzmi, do pěska wšu wodu zlij!

Džěčo suchi pěsk z wodu wokrjepi.

Nětko powjaz wzmi sej tu, kónc sej poťož na ruku. Stłóč jón skedźbnje do pěska, tak šlink rjany spočatk ma.

Džěčo stłóči jedyn kónc powjaza do pěska.

Kładź spiralu z powjaza kaž je chěžka šlinkowa. Powjazowy kónc pak je šlink, kiž hlada šibale.

Džěčo formuje z powjaza spiralu. Druhi kónc powjaza napodobnja čěto a hłowu šlinka.

Na kóncu stłóč do pěska šlinka twojoh' z powjaza. Hdyž nětk powjaz zběhnješ sej, šlinka maťoh' w pěsku měj!

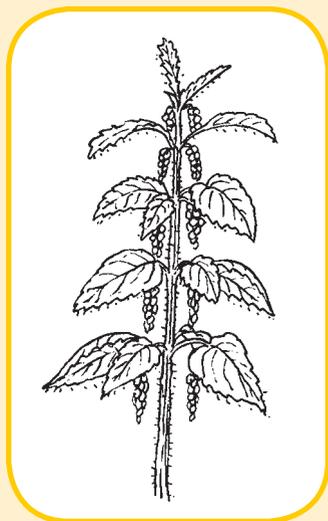
Džěčo zběhnje skedźbnje powjaz. W pěsku je wotčíšč šlinka spóznač.

Witko a mlóč

Witko dunda po łuce. Tam kćęja husace kwětki, margerity a dżęcel.
Witko wotšćipnje kwětku a sej ju wobhlada. Stołpik je krótki.
Kćenje ma bęte łopješka a je srjedza żołte. Znaješ kwětku?

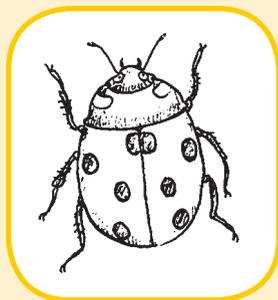

Witko běži dale a šćipa sej čerwjeny džećel. Pódla džećela rosće kopřiwka. Witko njekedźbuje a zwožaha sej při kopřiwje ruku. „Aw, to pali!“, Witko stona.

„Što maš?“, so něchtó praša. Witko widži swoju přećelku Julku. „Sym do kopřiwky přimnył a nětko mje ruka pali.“ Julce je to žel. Wona duje na Witkowu ruku. Potom Julka praji: „Chcu sej z kwětkow wěňčk plesć. Chceš mi je našćipać?“ „Haj!“, Witko woła, „chceš běte, čerwjene abo žošte kwětki měć?“ Julka wotmołwi: „Našćipaj mi žošte mlóče. Wone maja dołhi stołpik. Tohodla móžu z nich wěňčk plesć.“

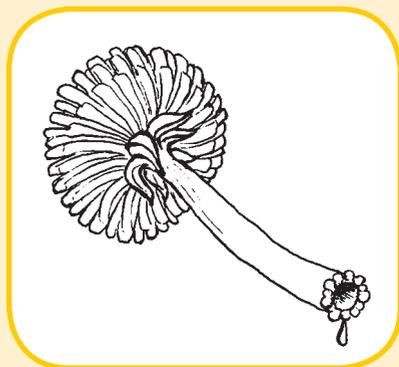
Pilnje Witko mlóče šćipa. Wokoło njeho lěta žošta mjetelčka. Witko na nju hlada a njewidži, zo sedži na mlóču tołsta čmjeła. Čmjeła so Witka stróži a „brrrr“, brunčo wotleći. Nadobo Witka prawa ruka swjerbi. Bože stónčko po ruce běha a jeho łoskota. Witko liči čorne dypki na křidleškach: „Jedyn, dwaj, tři, ..., sydom!“ Chce Julce bože stónčko pokazać, ale wone wotleći. Nětko widži Witko nadobo brune blaki na swojej ruce: „Ii, mam mazanej ruce! Zwotkel blaki su?“ Wobhladuje

sej kwětki, kiž w ruce dźerži, bliže:
„Aha, mlóče maja mloko we sebi
a činja brune blaki.“ Tež Julka
ma mazanej ruce: „Ow jej, z tutech
kwětkow nochcu sej wěnc plesć.
To sej tola wšitko womazam.“

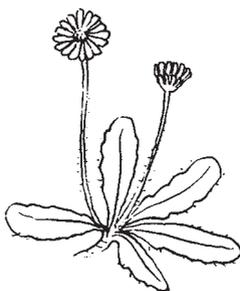
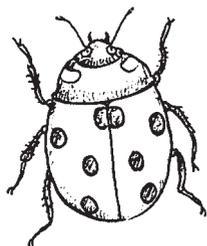
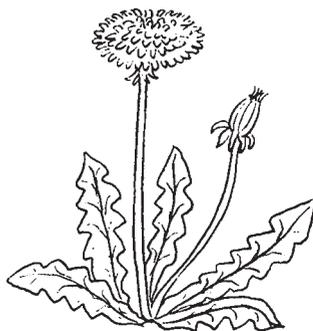
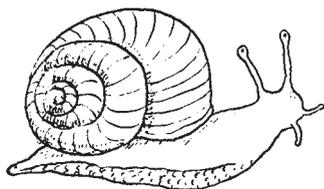
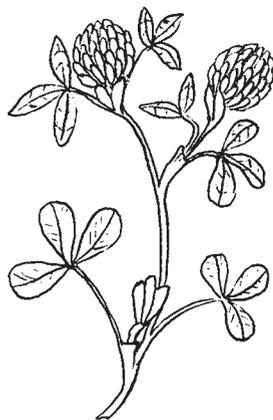
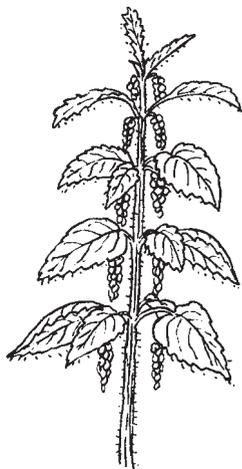
„Njebudź zrudna“, tróštuj se Witko
swoju přećelku. „Hladaj, tu mam
margeritu z dołhim stołpikom.
Napleć sej wěnc z margeritow!“
Julce so margerity lubja a bórze
ma wěńčk hotowy.

Wjesele rejuje Julka z wěńčkom
na hłowje. Witko pak ma za nju
překwapjenku. Pokaza na stołpik
z běłym móškom: „Hladaj, Julka,
to je překčěty mlóč. Duj do njeho!“
Julka duje do bětego móška. Móšk
so rozpušći a njeličomne padaki
znošuja so k zemi.

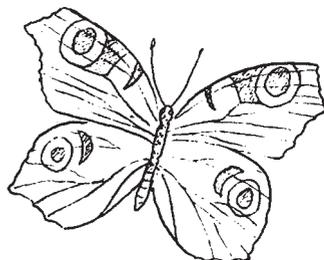

Wěš, zwotkel ma mlóč swoje mjeno? (*wot swojeje mlóčneje brěčki*)

Na tuce su všelake rostliny a zvířata. Pomjenuj a wumoluj je we wotpowědnych barbach.

mlóč – Löwenzahn
husaca kwětka – Gänseblümchen
zwónčki – Glockenblume
džečel – Klee
kopřiwa – Brennessel
šlink – Schnecke
bože stónčko – Marienkäfer
pčotka – Biene
mjetel – Schmetterling

Wudženka – Regenwurm

- čěto:** ~ 30 cm dołhe, nima woči, wušī, ani nós, dycha přez kožu
- barba:** čerwjeno-bruna
- rozšěrjenje:** něhdže 3000 družinow po cyłym swěće
- žiwjenski rum:** hač do dweju metrow pod zemju sahace chódby
- pica:** zhnite rostliny a pjeršč, žerje wšědnje poťojcu wahi, kiž sama waži
- staroba:** hač do 10 lět
- njepřečeljo:** čłowjek, jěže, žaby, stonóžki, myše, ptački, šlinki
- wužitnosć:** měša, zmjehča a přewětrja pódu a přeměnja přirodne wotpadki na wutki

Zo tomu woprawdže tak je, móžeš w sčěhowacym eksperimenće wobkedźbować:

Do škleńcy polož wudženki a nasypaj pjeršč na nje. Na pjeršč składž rozkuskowane topješka, kuski cyble abo mučenk (Kaffeesatz). Wobkedźbuj, što so stanje!

eksperiment

Wěš, čehodla wudženka „wudženka“ rěka?

Dokelž trjeba ju wudžer při wudženju rybow. Wón přičini wudženku za kótwičku (Angelhaken). We wodže so wona spěšnje hiba a z tym rybu přiwabja. Hdyž ryba wudženku šlapnje, wostanje wona při kótwičce wisajo, a hižo je wudžer rybu popadnył.

Wěš, zwotkel ma wudženka swoje němske mjeno?

Wjedž horjeka mjenowany eksperiment dale. Nalij do škleńcy telko wody, zo je hornja woršta pjeršće mokra kaž po dešču. Što wudženki činja? Móžeš nětko mjeno rozkłasć?

Witko w Serbskim muzeju

Lube džěći,
kaž wěšće, pytam stajnje za zajimawostkami.
Džensa sym w Budyšinje na Hrodže, hdžež je
nimo sudnistwa a džiwađa Serbski muzej. Sym
wćipny, što tam wšitko maja. Knjeni Brukowu
směm so wšitko prašeć. Wona mi na přikład
rozjasni, z kotrymi gratami su so ryby łójili
a kak je so měd džětať.

„Je to klankaca chěžka?“, chcu wědžeć. „Ně,
to je model chěžki, kaž wone pola nas před
100 lětami wupadachu. Hladaj, tu móžeš samo
pod třěchu widžeć, w kajkich łožach su ludžo
něhdy spali“, mi knjeni Brukowa rozkładže.
Rumnosć dale sedži klanka při kołwřóće. To je
nastroj, z kotrymž su žony w zymje po wječorach
wołmu přadli. Džensa so předže z mašinami.
We witrinje wuhladam stare hudźbne nastroje.

Nimo piščatkov wisaja tu prawe serbske dudy! A pódla nich, to su wulke a małe serbske husle, kiž maja jenož tři truny. Směm tu na knefl tłóčić a hižo słyšu, kak instrumenty klinča. Samo serbske drasty woni tu maja. Někotre z nich sym hižo na ptačim kwasu w pěstowarni widžał.

Knjeni Brukowa wjedže mje po schodach do dźěćaceho kabineta. To je dźěćacy raj! Počumpam čumpateho konika, wjerću taflički z narodnymi drastami tak, zo nastanje prawy wobraz, pohladam do dźěćaceho wozyčka, sydnu so za drjewjanu šulsku ławku a pisam na ščěpjelowu tafličku. Knjeni Brukowa praji: „Móžeš tež raz ze swojimi přečelemi k nam přińć. Potom sej za was něšto wosebite wumyslimy! A wot apryla móžeš sej wustajeńcu ‚Naš wšědny chłěb‘ wobhladać. Budžemy tu najskerje samo pjec.“ Ow, to budže zajimawe, to njesměm skomdźić! Hač tebe potom tež w muzeju zetkam?

Twój Witko

Šla je Leňka do zahradki

Hra a melodija z Pólskeje

1 D 2 3 (5) G 4 (6) D

Šla je Leň-ka do za-hrod-ki we ró-žo - wym wěňč-ku.

7 G 8 D 9 A 10 D

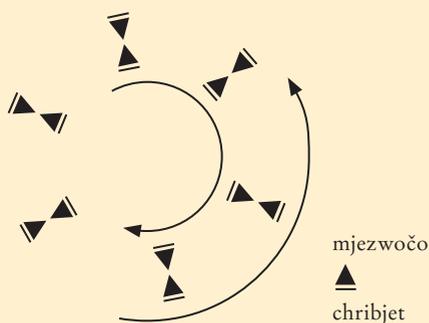
Ko-mu Leň - ka po-kło-ni so we ró-žo - wym wěňč - ku?

11 G 12 D 13 A 14 D

Tra-la - la - la, tra - la - la - la, tra-la - la - la, la - la.

Nastup:

Takle so rejuje:

Poriki steja sej w kole napřečo, ruce w paži.

(Džěci w nutřkownym kole su „Leňki“.)

1.-6. takt: wšitcy kroča naprawo

7.-10. takt: wšitcy wostanu stejo, Leňki so před džěcimi poklonja

11.-14. takt: Leňka a džěčo so zahoknjetej a wjerćitej

Leňki stupja krok naprawo před přichodne džěčo. Reja so wospjetuje.

Po: Spěwčki – rejki – hrónčka za pěstowarnje a staršiski dom. Berlin 1954, str. 36

Mit Kindern in der Natur

Gern unternehmen wir an Wochenenden, in der Urlaubszeit oder an anderen freien Tagen Ausflüge mit unseren Kindern. Dann locken uns der Wald oder Park, die Wiese oder der nahe See. Dabei bewegen sich die Kinder nicht nur an der frischen Luft, sondern wir geben ihnen gleichzeitig die Möglichkeit, sich direkt mit der Natur auseinanderzusetzen. Wie sehr und wie gern sich Kinder mit ihrer Umwelt beschäftigen, erkennen wir an den vielen Fragen, die sie stellen. Wenn die Kinder Interesse an Naturerscheinungen und -beobachtungen zeigen, sollten wir Erwachsenen sehr aufmerksam zuhören. Auch wenn wir nicht gleich auf all ihre Fragen umfassend antworten können und vielleicht erst in Büchern nachschlagen müssen, sollen die Kinder merken, dass wir sie ernst nehmen und ehrlich mit ihnen umgehen. Da Kinder ein sehr gutes Gespür dafür haben, ob sie mit ihren Fragen willkommen sind, können oberflächliche, vielleicht sogar ablehnende Reaktionen unsererseits dazu führen, dass das Fragen der Kinder allmählich nachlässt. Und genau das wollen wir vermeiden. Nur mittels vieler Fragen können sich Kinder ihre Umwelt erschließen und gemeinsam mit uns Erwachsenen nach Problemlösungen suchen. Was sie auf diese Weise erfahren, werden sie sich lange merken und aufbauend darauf neue Erkenntnisse sammeln können.

Fachbücher

Bereits in Vorbereitung auf einen Ausflug können wir bestimmte Dinge mit den Kindern besprechen und uns gemeinsam vorbereiten. Wir selbst können das breite Spektrum an Fachliteratur bzw. Naturbüchern nutzen oder uns im Internet informieren, um für Fragen der Kinder gewappnet zu sein und sie auf Besonderheiten hinweisen zu können. Um auch sorbische Begriffe verwenden zu können, steht uns das vom WITAJ-Sprachzentrum zu dieser Thematik auf CD-ROM herausgegebene Bildwörterbuch mit Pflanzen und Vögeln unserer Heimat zur Verfügung. Natürlich müssen wir nicht jedes Buch selbst besitzen. Ein regionaler Naturführer, den wir zu jedem Ausflug mitnehmen können, sollte aber im Haushalt nicht fehlen. Da es leider kein Bestimmungsbuch in sorbischer Sprache gibt, empfehlen wir die Broschüre „Terminologie für das Fach Biologie“, die viele der einschlägigen Begriffe beinhaltet. Tiere, Pflanzen und Phänomene in der Natur immer richtig zu benennen, sollte uns wichtig sein, da sich Kinder diese schnell einprägen.

Erinnerungskarten

Beim Planen der Ausflüge mit Kindern sollten wir die Jahreszeit, die Wetterbedingungen, die vorhandene Zeit und den Entwicklungsstand der Kinder berücksichtigen. Es ist nicht immer leicht, das

ideale Ziel zu finden. Aber ein selbst angelegter Sammelordner mit möglichen Ausflugszielen kann dabei gute Dienste leisten. Eine solche Sammlung können wir gemeinsam mit den Kindern als Tagebuch oder mit selbst gebastelten „Erinnerungskarten“ erstellen. Diese erleichtert uns die Vorbereitung auf einen wiederholten Ausflug. Aber auch Ausflüge, die bereits geplant waren und bisher nicht verwirklicht wurden, geraten auf diese Weise nicht in Vergessenheit und können so endlich einmal erfolgreich absolviert werden.

Mit den Karten bieten wir den Kindern ein hervorragendes Anschauungsmaterial, indem wir sie auf spielerische Weise zum Vergleichen von Wirklichkeit und Abbildung animieren. Das ist ein erster Schritt zur Nutzung von Bestimmungsbüchern.

Hier einige Themen, zu denen wir Kartensammlungen erarbeiten und ein eigenes „Bestimmungsbuch“ erstellen können: einheimische Bäume, Obstsorten, Pilze, Vögel, Waldfrüchte, Waldtiere usw.

Pflanzen im Frühling

Das ideale Ziel für eine Erkundung im März ist der artenreiche Laubwald, in dem zahlreiche Frühjahrsblüher blühen. Sobald die Sonne den Waldboden ausreichend erwärmt hat, treiben die Frühjahrsblüher in großer Zahl. Beobachten können wir Schneeglöckchen, Scharbockskraut, Märzenbecher, Wildkrokusse, Lungenkraut, Schlüsselblume, Waldgoldstern, Huflattich, Leberblümchen, Veilchen und Buschwindröschen, die teilweise ganze Teppiche bilden. Diese Pflanzen finden wir u. a. im Wald bei Laske, den Wäldern entlang des Klosterwassers, in der Gröditzter Skala, am Dubringer Moor, im Kromlauer und Muskauer sowie im Branitzer Park und im Spreewald.

Nur in der recht kurzen Zeit im Frühjahr, wenn die Bäume noch kein Laub tragen, reicht das Sonnenlicht aus, um hier für reiche Blütenpracht zu sorgen.

Tiere im Frühling

Schon sehr zeitig im Jahr, wenn frühe warme Sonnenstrahlen locken, fliegen die ersten Schmetterlinge – Zitronenfalter, Tagpfauenauge und Kleiner Fuchs. Sie suchen jetzt die Futterpflanzen für ihre Larven aus, um auf diesen ihre Eier abzulegen und danach selbst zu sterben.

Besonders interessant ist es, wenn es uns gelingt, Kröten bei ihrer Frühjahrswanderung zu den Laichplätzen zu beobachten. Gemeinsam können wir die Schutzzäune und Wandertunnel für Kröten unter den Straßen anschauen, die immer großes Interesse bei den Kindern wecken. Im März bei Tagestemperaturen von ca. 10 °C klettern die Tiere aus ihren Winterquartieren, um zu ihren angestammten Gewässern zu wandern. Dort, wo es viele Teiche gibt, wie z. B. in den Wäldern zwischen Bernsdorf und Bröthen, können wir diesen Vorgang besonders gut beobachten. Aber auch die Paarung sowie der Laich – häufig an Schilfstängeln – sind zu sehen. Wir erzählen den Kindern, dass die Kröten, deren Laich und die Kaulquappen unter Naturschutz stehen. Deshalb dürfen sie keinesfalls gestört oder gar aus ihrem Lebensraum entfernt werden. Vielleicht haben wir Glück und erblicken ab etwa Mai bei der Erkundung von feuchten Waldstücken zwischen Rosenthal und Schmeckwitz sogar eine Waldeidechse. Meist sonnt sie sich auf Holzstegen, großen Steinen oder Altholz.

Quellen:

I. Becker-Textor: Mit Kinderaugen sehen, Herder, Freiburg 1992

H. Österreicher: Handbuch Kindereinrichtungen, Walhalla Fachverlag, Regensburg 1998

www.kinder-stadt.de

Erlebnis Garten

Doch wir brauchen uns gar nicht so weit vom Haus zu entfernen, denn auch vor unserer Haustür gibt es Einiges in der Natur zu erleben. Dabei können wir nicht nur die Tiere im Garten beobachten und das Wachsen von Pflanzen. Auch das Beschäftigen mit dem Gartenboden kann zu einer Quelle des unermesslichen Forscherdrangs unserer Kinder werden. Jede Oberfläche fühlt sich anders an – und genau das sollten wir unsere Kinder bewusst erleben lassen.

Im Garten bereiten wir einige 40 x 40 cm große Felder vor, die wir mit verschiedenen Materialien bestreuen: mit Sand, Kies, Lehm, Stroh, Holzspänen usw. Nun führen wir die Kinder mit verbundenen Augen heran und lassen sie die unterschiedlichen Oberflächen berühren. Die Kinder sollen sagen, was sie fühlen und welche Unterschiede sie bemerken. Auch den Unterschied zwischen feuchten und trockenen Oberflächen lassen wir sie spüren. Natürlich können wir gemeinsam pflanzen, umtopfen, aussäen und wecken damit beizeiten das Interesse des Kindes am Umgang mit der Natur.

Ausrüstung für kleine Naturkundler

Grundsätzlich sollte für Ausflüge so wenig Gepäck wie möglich mitgenommen werden.

Für ein entdeckungsreiches Erlebnis sind dennoch einige Hilfsmittel empfehlenswert:

- › selbst angefertigte Erinnerungskarten oder ein Bestimmungsbuch
- › Fernglas, Lupe
- › kleiner Kescher zum Fang von Wassertieren
- › Haarpinsel und Pinzette
- › Taschenmesser
- › Notizblock mit Stift
- › Fotoapparat

Kleines Wörterbuch – Słowničk Frühling – Nalěčo

Hinweis zu Sonderzeichen in Umschrift der sorbischen Wörter: [ɔ] – offenes „O“, wie „offen“; [w] – kaum hörbares „W“; [j] – wie „Jury“

Ausflug – wulět [wuljet]

Wiese – łuka [wuka]

Wald – lěs [ljeß]

Garten – zahroda [sarodda]

Gras – trawa [tra^wa]

Baum – štom [schtomm]

Blume – kwětka [kwjetka]

Krokus – krokus [krookuss]

Tulpe – tulpa [tulpa]

rot – čerwjene [tschärwjennä]

grün – zelene [sellennä]

blau – módre [muddrä]

gelb – žotła [jo^wtä]

Vogel – ptačk [ptatschk]

Schwalbe – łastojčka [wasteutschka]

Schmetterling – mjetelčka
[mjetteltschka]

Regen – deščik [deschtschick]

Sonne – słónco [ß^wunnzɔ]

Mai, Maibaum – meja [meja]

Maibaumwerfen – mejemjetanje
[mejämjettanjä]

Es ist kalt. – Je zyma. [jä symma]

Es ist warm. – Je čopto. [jä tschopp^wɔ]

Draußen regnet es. – Wonka so deščuje.
[wonnka ɔ deschtschujä]

Die Sonne scheint. – Słónco swěci.

[ß^wunnzɔ ɔwjetschi]

Tipps für den Familienausflug

Möglicherweise haben Sie mit Ihren Kindern schon einige Lausitzer Sehenswürdigkeiten wie z. B. das Schmetterlingshaus in Jonsdorf, den Sagenpfad rund um den Kottmar, den Czorneboh, den Stausee in Bautzen, den Saurierpark in Kleinwelka, das Kräuter- und Ernährungszentrum im Kloster St. Marienstern, das Elementarium in Kamenz, den Zoo in Hoyerswerda, die Erlebniswelt Terra Nova in Elsterheide oder das Sorbische Kulturzentrum in Schleife besucht. Hier einige weitere Empfehlungen:

Sorbisches Museum

Bautzen, Ortenburg 3-5

Telefon 035 91/4 24 03

www.museum.sorben.com

Öffnungszeiten von April–November

Mo. bis Fr. 10.00–17.00 Uhr

Sa./So. 10.00–18.00 Uhr

Wir empfehlen die Ausstellung „Kinderzeit früher“ und die Exposition sorbischer Trachten. Im Kabinett werden besondere Projekte mit Kindern durchgeführt, so auch zur Ausstellung „Unser täglich Brot“ (ab Mai). Für Gruppen ab 7 Personen können Sie telefonisch Führungen bestellen.

Sorbische Kulturinformation

Bautzen, Postplatz 2

Telefon 035 91/4 21 05

www.ski.sorben.com

Mo. bis Fr. 10.00–17.00 Uhr

Während Sie sich die Ausstellung zum Leben der Sorben anschauen, können sich Ihre Kinder ein Video in sorbischer Sprache ansehen. Angeboten werden u. a. Info-Material, Tonträger, Bücher, Puppen, Videos, Poster, Keramik, Spiele u. v. m. Auf Anfrage werden Stadtführungen (auch in sorbischer Sprache) und ein Besuch einer Probe des Sorbischen National-Ensembles organisiert.

Njepila-Hof

Rohne, Dorfstr. 61

Telefon 01 77/3 11 97 19 (M. Nickel)

www.njepila-hof-rohne.de

Im nach einem 200 Jahre alten Original restaurierten Bauernhof lernen Sie Besonderheiten des Schleifer Kirchspiels in der Zeit um 1800 kennen. Führungen für Familien oder Gruppen nach telefonischer Vereinbarung.

Veranstaltungen: 15.03.2008 Oster-eiermalen, 28.09.2008 Hoffest

Niederlausitz

Immer wieder lohnt sich auch ein Ausflug in die Niederlausitz. Neben dem Paddeln auf den Fließeln der Spree empfehlen wir auch den Besuch der Slawenburg in Rad-dusch (www.slawenburg-raddusch.de) und der Schlossinsel in Lübben (www.spreewaldstadt-luebben.de).

Familienausflug mit Erfahrungsaustausch

Jedes Jahr geben wir Mitarbeiter des WITAJ-Sprachzentrums Ihnen, liebe Familien mit WITAJ-Kindern, während eines interessanten Familienausflugs die Möglichkeit zum Erfahrungsaustausch. An diesem Tag bringen wir Ihnen ein Stück Lausitz nahe, wollen aber vorrangig auch, dass Sie die Chance zum persönlichen Austausch mit anderen Familien, die Ihre Kinder in WITAJ-

Gruppen erziehen lassen, nutzen können. Vielleicht haben Sie ja Fragen oder Probleme, die Sie schon lange mal mit anderen WITAJ-Eltern besprechen wollten, oder haben Anregungen und Hinweise an uns vom WITAJ-Sprachzentrum. Natürlich werden wir Ihnen wie immer gern Rede und Antwort stehen. Wir freuen uns schon jetzt darauf, Sie in diesem Jahr am

**1. Mai 2008, um 14.30 Uhr,
auf dem Dorfplatz
in Schwarzkollm**

begrüßen zu dürfen. Viel Wissenswertes werden wir über den sorbischen Zauberer Krabat und das Leben der Sorben in und um Schwarzkollm erfahren. Die Kinder werden beim Basteln, Malen und gemeinsamen Spiel neue Freunde finden, aber auch einige Überraschungen erleben. Für ein Picknick bitten wir Sie, Getränke und Speisen mitzubringen.

Konferenca Serbskeho šulskeho towarstwa z. t.

Sobotu, 12. apryla 2008, zarjadujetej SŠT a SMK w Chrósćicach w 9.30 hodź. mjezynarodnu konferencu k temje „WITAJ a 2plus – wužadanje za přichod“. Wědomostnicy přednošuja wo zažnym nawuknjenju rěčow a bilingualnej wučbje, wo wuwicu a spěchowanju binarodnych/bilingualnych kompetencow, wo ewaluaciji w europskim konteksće a zamołitosćach wysokich šulow. Informacije k přizjewjenju (hač do 14.3.2008) namakaće pod www.sorbischer-schulverein.de.

Seit Juli 2007 wird auch in der Kindertagesstätte Zeißig mit den Kindern sorbisch gesprochen. Die Sorbin Roswita Retschela arbeitet an zwei Tagen in der Woche mit den Kindern und spricht ausschließlich in ihrer Muttersprache. Somit unterstützt sie

die Leiterin der Kindertagesstätte Sibylle Bernhardt tatkräftig bei der Vermittlung des sorbischen Sprachgutes. So entwickelt sich diese Kindertagesstätte nach und nach zu einer WITAJ-Kindertagesstätte, die dann auch nach der Immersionsmethode arbeiten wird.

Am 28.09.2007 wurde nach einjähriger Bauzeit die neue Bergener Kindertagesstätte übergeben. Somit konnte die Kapazität des Kindergartens auf 70 Plätze fast verdoppelt werden. Zur Zeit fühlen sich 40 Krippen- und Kindergartenkinder

sowie 12 Hortkinder in ihrer neuen Umgebung wohl und wissen die neuen Möglichkeiten des Hauses und Spielplatzes zu schätzen.

Wobrazowy słownik hornjoserbskich rostlinskih mjenow

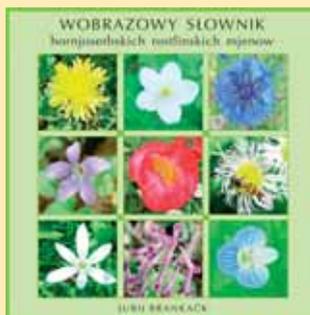
CD-ROM

awtor: Jurij Brankač

wudawačel: Domowina, Rěčny centrum WITAJ

skaz. č. L-0/43/04-1

5 € (škitna plaćizna)

Ptački našeje domizny

CD-ROM

awtor: Jan Kral (z Róžanta)

wudawačel: Domowina, Rěčny centrum WITAJ

skaz. č. L-0/75/05-1

5 € (škitna plaćizna)

skazanki/Bestellungen: 03591/550400

e-mail: witaj-bautzen@sorben.com

WITAJ